

KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINDA “YAŞAYAN KÖY” ANLAYIŞI VE BAZI YAŞAYAN KÖY AÇIK HAVA KÜLTÜREL MİRAS MÜZELERİ¹

Seda ALTINBAŞ* & Sema ETİKAN**

Öz

Müzeler, toplumun kültürel değerlerini, zamana tanıklık etmiş eserlerini sergileyen, koruyan ve nesilden nesle aktaran kurumlardır. Müzelerin, amaçları ve işlevleri doğrultusunda zaman içinde pek çok türleri oluşmuştur. Doğa Tarihi Müzeleri, Sanat Müzeleri, Bilim Müzeleri, Arkeoloji Müzeleri, Etnografya Müzeleri, Oyuncak Müzeleri, Çocuk Müzeleri, Açık Hava Müzeleri ve Yaşayan Müzeler bunlardan bazılarıdır. Yaşayan Müzeler, bir toplumun kültürel mirasını koruma depolama ve uygun koşullarda sergileme dışında, nesilden nesle aktarımını sağlamak amacıyla katılımcı bir yaklaşımla, O topluma ait tüm gelenek, görenek ve yaşam biçimini ziyaretçilere yaşayarak aktaran ve hatta öğreten ve ziyaretçilerin ziyaretin her aşamasında deneyim yaşamasına olanak sağlayan bir müze tipidir. Bu yaklaşım, ziyaretçilerle iletişim kurarak genç nesle içinde bulunduğu toplumun köklerini anlamada öğretici bir rol oynamakta, ileri yaşlardaki ziyaretçilere de hatırlatmalar yapmaktadır. Kültürel mirasın korunması ve aktarılması yaklaşımıyla ilk faaliyet gösteren Açık Hava Müzeleri'dir. Geleneksel mimariyi ve yörenin kültürünü, yaşam biçimini anlatmak üzere açık alanda kurulu bu oluşumlarda “Yaşayan Köy” anlayışı ile geleneksel köy yaşamının ziyaretçilere yaşayarak aktarılması amaçlanmaktadır. Bu çalışmada da Ankara- Merkez, Beypazarı, Bursa ve Bayburt'ta bu anlamda faaliyet gösteren Yaşayan Köy Kültürel Miras Müzeleri incelenmiş, kültürün korunması ve aktarımı amacıyla yürüttükleri faaliyetler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: SOKÜM, Müzecilik, Yaşayan Müze, Yaşayan Köy

THE "LIVING VILLAGE" UNDERSTANDING IN THE CONSERVATION OF CULTURAL HERITAGE AND SOME LIVING VILLAGE OPEN AIR CULTURAL HERITAGE MUSEUMS

Abstract

Museums are institutions that exhibit, preserve and from generation to generation transmit the cultural values of the society, the works that have witnessed the time. Over time in line with museums purposes and functions have formed many types of museums. Natural History Museums, Art Museums, Science Museums, Archeology Museums, Ethnography Museums, Toy Museums, Children's Museums, Open Air Museums and Living Museums are some of them. Living Museums is a type of museum that transfer the cultural heritage of a society apart from preserving, storing and under appropriate conditions displaying, with a participatory approach to ensure the transmission from generation to generation that conveys and even teaches and teaches visitors all the traditions, customs and life styles of that society and allows visitors to experience at every stage of the visit. This approach, communicating with visitors plays an

¹ Bu çalışma Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde yürütülen “Yaşayan Müze Anlayışı ve Kırşehir İli İçin Bir Model Önerisi” isimli Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

* Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, ogr.altinbas.seda@ahievran.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6931-2019.

** Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Neşet Ertaş Güzel Sanatlar Fakültesi, etikansema@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5347-200X.

instructive role in understanding the roots of the society for young generation and reminds older visitors. First to operate with the approach of protecting and transferring cultural heritage are Open Air Museums. Traditional architecture and the culture and life style of the region by living in these formations established in open areas to aimed to convey to visitors with the understanding of "Living Village". With the understanding of "Living Village", it is aimed to convey the traditional village life to the visitors by living in these formations established in open areas to explain the traditional architecture, the culture and lifestyle of the region. In this study, the Living Village Cultural Heritage Museums, which operate in Ankara-Merkez, Beypazarı, Bursa and Bayburt were examined in this sense, their activities for the protection and transfer of culture were evaluated.

Keywords: Museum, museology, living museum, living vilage.

Giriş

Müzeler kültürün korunması ve gelecek nesillere aktarılması yönünde faaliyet gösteren kurumlardır. Müzelerin, amaçları ve işlevleri doğrultusunda zaman içinde pek çok türleri oluşmuştur. Doğa Tarihi Müzeleri, Sanat Müzeleri, Bilim Müzeleri, Arkeoloji Müzeleri, Etnografya Müzeleri, Oyuncak Müzeleri, Çocuk Müzeleri, Açık Hava Müzeleri ve Yaşayan Müzeler bunlardan bazılarıdır.

Zaman bazı içerisinde müzeler depolayan, koruyan ve sergileyen görevi görmekten sıyrılmış ve anlatan, aktaran, bazen hatırlatan ve bazen de öğreten bir işlev görmeye başlamıştır. Korumak ve geleceğe taşımak işlevlerinin yanı sıra giderek kültürü tanıma ve anlama açısından da eğitsel bir rol oynayan müzeler, bu rolü ziyaretçiyle etkileşime girerek başarmaktadırlar. Ziyaretçinin müze rutini ve aktivitelerine katılımı ile etkileşimli bir eğitim faaliyeti ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşım “Yaşayan Müze” anlayışı ile müzecilikte giderek daha fazla yer bulmaya başlamıştır.

Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü olan UNESCO’nun 17 Ekim 2003’te gerçekleşen 32. Genel Konferansı’nda kabul ettiği “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”ne göre Somut Olmayan Kültürel Miras, “*toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar*” olarak tanımlanmaktadır. Aynı sözleşmede Somut Olmayan Kültürel Mirasın belirlediği alanlar ise; “*somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler, doğa ve evrenle ilgili uygulamalar ve el sanatları geleneği*” olarak açıklanmaktadır (URL-1, Erişim Tarihi: 24-01-2021).

Sözleşmede, bu maddelerle açıklanan mirasın araştırılması, derlenmesi, arşiv ve dokümantasyon merkezlerinin oluşturulması, müzelerinin kurulması, öğretim kurumlarında ders olarak okutulması, kitle iletişim araçlarında olumlu kültür değerleri olarak yer verilmesi ve kuşaklar arasında ortaya çıkan kopuklukları giderecek tarzda çalışmalar yapılması istenmektedir (URL-1, Erişim Tarihi: 24-01-2021).

Sözleşmenin ardından müzelerin kapsamı ve tanımı değişmiş ve yaşayan müze anlayışı taşıyan ve somut olmayan kültürel mirasın korunması ve nesilden nesle aktarımını görev edinen “Yaşayan Kültürel Miras Müzeleri” müzecilikte hâkim olmaya başlamıştır.

Bu anlamda yaşayan müzeler; bir toplumun kültürel mirasını koruma depolama ve uygun koşullarda sergileme dışında, nesilden nesle aktarımını sağlamak amacıyla katılımcı bir yaklaşımla, O topluma ait tüm gelenek, görenek ve yaşam biçimini ziyaretçilere yaşayarak aktaran ve hatta öğreten, bununla birlikte ziyaretçilerin, ziyaretin her aşamasında deneyim yaşamasına olanak sağlayan bir müze tipidir. Böylelikle ziyaretçilerle iletişim kurarak genç nesle içinde bulunduğu toplumun köklerini anlamada öğretici bir rol oynamakta, ileri yaşlardaki ziyaretçilere de hatırlatmalar yapmaktadır.

Yaşayan müze anlamında, yani kültürel mirasın korunması ve aktarılması yaklaşımıyla ilk faaliyet gösteren Açık Hava Müzeleri’dir. Bu tip müzeler; geleneksel mimariyi ve yörenin kültürünü, yaşam biçimini anlatmak üzere açık alanda kurulu oluşumlardır. Çoğunluğu orijinal mekânında yer alırken bazıları taşınarak farklı bir alanda yeniden kurulmuştur. 1891 yılında Artur Hazelius tarafından İsveç Stockholm’de kurulan “Skansen Müzesi” açık hava müzesi olarak faaliyet gösteren ilk müzedir. Daha sonra Kopenhag, Oslo ve Helsinki’de de açık hava müzeleri açılmış, ardından Avrupa dışında da Amerika Birleşik Devletleri, Rusya ve Uzakdoğu’da bu müzeler giderek yaygınlaşmıştır (Maclean, 1998: 24; Oğuz, 2003: 12-13; Tezcan Akmehmet, 2017: 3-5; URL-2, Erişim tarihi: 01-02-2021).

Açık hava müzelerinde geleneksel köy yaşamının ziyaretçilere yaşayarak aktarılması amaçlanmaktadır. Köy yaşamına ait geleneksel evler ve ev içi yaşam birebir canlandırılmakta, günlük yaşam içerisinde yer alan tarım ve hayvancılık işleri, mutfak ve beslenme kültürü, evlilik vb. gelenekler, bazı masal, atasözleri deyimler gibi sözlü anlatım unsurları, başta dokumacılık olmak üzere birçok el sanatı müze bünyesinde aktif şekilde sunulmaktadır. Ziyaretçilerin de bu sergileme biçiminde katılımcı bir şekilde yer almaları sağlanmaktadır. Genellikle bir anlatıcı nezaretinde gezilen müze alanında ziyaretçilerin bazıları dokuma yapma imkânı bulurken, bazıları kendi bildiği bir masalı diğer ziyaretçilerle paylaşmakta, bazıları da köy yaşamında günlük işleri (hayvan bakımı, çamaşır yıkama vb.) deneyimleyebilmektedir. Bu aktivitelerden en çok faydalananlar ise çocuklardır. Şehir hayatı ve teknolojik dünyanın içerisinde sınırlanmayan çocuklar, bu tip müzecilik anlayışı ile kültürlerini tanıyıp anlayabilmekte ve yaşayarak öğrenme fırsatı bulmaktadırlar.

Türkiye’de yaşayan müze anlayışıyla faaliyet gösteren Yaşayan Köy Açık Hava Müze sayısı günümüz itibariyle azdır. Ancak bazı yerel yönetimlerin çabalarıyla benzer çalışmalar da yapılmaktadır. Kültürel zenginliğini olduğu gibi koruyan bazı yerleşim yerleri Yaşayan Açık Hava Kültürel Miras Müzesi gibi faaliyet göstermektedir. Bursa Cumalıkızık Köyü ve Safranbolu ilçesi bu yaklaşıma örnek gösterilebilir. Burada amaç, yerleşim yerlerinin bozulmadan korunması, günlük yaşamına devam etmesi ve ziyaretçilerin de ziyaret esnasında bunun bir parçası olmasının sağlanmasıdır.

Bu çalışmada, kültürel mirasın tanıtılması ve gelecek kuşaklara aktarılması yönünde faaliyet gösteren Yaşayan Köy Açık Hava Kültürel Miras Müzeleri ve faaliyet alanları incelenmiş, Anadolu’da kaybolmaya yüz tutan kültürel değerlerimizin unutulmaması ve gelecek kuşaklara aktarılması yönünden katkıları değerlendirilmiştir. Bu amaçla, çalışma kapsamına alınan ve Ankara-Merkez, Beypazarı, Bursa ve Bayburt’ta faaliyet gösteren bazı müzelere ziyaretler yapılmıştır. Müze müdürlüğü bünyesinde çalışan görevliler ile yapılan görüşmelerden ve literatür taraması ile ilgili müzelerin internet ortamında yer alan web sayfalarından konu ile ilgili bilgiler toplanmış ve elde edilen bu bilgiler müzelere ait çeşitli görsellerle sunulmuştur.

Yaşayan Köy Açık Hava Kültürel Miras Müzeleri

Ankara Altınköy Açık Hava Müzesi

Müze, Ankara’nın Altındağ ilçesinde, yaklaşık 1000 dönüm büyüklüğünde bir alanda hizmet vermektedir. Bu alanda köy yaşamının yaşatılması, gelecek kuşaklara aktarılması amaçlanarak 2012 yılında inşasına başlanmıştır. Ankara Altındağ Belediyesi’ne bağlı olarak hizmet veren müze bünyesinde bir köy yaşantısını anlatan, cami, çamaşırhane, okul, köy bakkalı, köy evleri, yel ve su değirmeni, asma köprü, köy kahvesi ve köy meydanı gibi mekânlar yer almaktadır (Yenigül ve Silav, 2019: 528).

Bu köyde, koyunları, kuzuları, inekleri otlatan çoban, buğday tarlasında çalışan çiftçi, nalbant, demirci, dokumacı, kalaycı, değirmenci, köy muhtarı, bakkal, kahveci gibi bir Anadolu köyünde olması gereken her şey bulunmakta ve aslına uygun yaşatılmaktadır (Şekil 1 ve 2).

Şekil 1: Köy Meydanı (Altınbaş, 2020)

Şekil 2: Demirci, Kalaycı (Altınbaş, 2020)

Altınköy açık hava müzesinde bulunan konaklar, Batı Karadeniz’de bulunan metruk Çantı Evlerin taşınıp burada restore edilmesiyle oluşturulmuştur (Yenigül ve Silav, 2019: 529).

En az yüz yıllık geçmişi olan bu evler; köy evi yaşantısının canlandırıldığı, ziyaretçilerin yeme içme ihtiyacının karşılandığı, müzede üretilen oyuncak, dokuma gibi ürünler ile eski ev ve iş aletlerinin sergilendiği mekânlar olarak düzenlenmiştir (Şekil 3).

Şekil 3: Çantı Ev (Altınbaş, 2020)

Ayrıca, müze alanında su ve yel değirmeni de bulunmaktadır. Ziyaretçiler, Altınköy tarlalarında yetişen arpa ve buğdaydan un üretiminin nasıl yapıldığını bu değirmenlerde gözlemlemektedir. Değirmende buğdayın öğütülmesiyle elde edilen un kullanılarak köy fırınlarında ekmeğin pişirilmekte ve ziyaretçilere sunulmaktadır.

Konaklardan bazıları kapalı müze olarak kullanılmaktadır. Bunlardan; Etnografya Müzesi’nde yöresel kıyafetler, Oyuncak Müzesi’nde geçmişte el emeği ile üretilen oyuncaklar sergilenmektedir. Köy Müzesi’nde ise bir köy evinde olması gereken, Anadolu’nun farklı yörelerinden toplanmış tarım, ev ve işte kullanılan pek çok alet ve eşya bulunmaktadır. Ayrıca müze bünyesinde yer alan, “Yaban Hayatı Tanıtım Müzesi” de açık hava müzesinin görülmesi gereken özel yerlerinden biridir (Şekil 4 ve 5).

Şekil 4: Etnografya Müzesi (Altınbaş, 2020)

Şekil 5: Köy Müzesi (Altınbaş, 2020)

Çocuk Etkinlik Evi'nde günümüzde pek çok çocuğun bilmediği, oynamadığı, unutulmaya yüz tutmuş çocuk oyunları hayat bulmaktadır. Karagöz-Hacivat gibi gölge oyunu da belli zamanlarda oynatılmaktadır. Bu atölyede, az bir ücret karşılığında tahtadan yapılmış çeşitli oyuncakların çocuklar tarafından boyandığı etkinlikler düzenlenmekte ve çocukların eğlenebileceği ve beraberinde deneyim kazanabileceği ortamlar oluşturulmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6: Çocuk Etkinlik Evi (Altınbaş, 2020)

Müzenin çamaşırhane kısmında köy hayatında kadınların bir araya gelerek çamaşır yıkama faaliyetleri canlandırılmaktadır. Çamaşırlar, aynı şekilde, müzede oluşturulan ortamda, odun ateşinde ısıtılan suyla yalak üzerinde tokaçla vurularak yıkanmakta isteyen ziyaretçiler bu etkinliğe katılmakta ve deneyimleyebilmektedir.

Köy kahvesinde çayını içen, köy okulunda sobası, kara tahta ve sıralarıyla bir sınıfın detaylarını gören ziyaretçiler, köy bakkalından da Altınköy' de doğal olarak üretilen sebze, meyve, un, ekme, yumurta, süt ve süt ürünleri, ev yapımı tarhana, turşu ve reçel gibi ürünleri satın alabilmektedir.

2.2. Kenan Yavuz Etnografya Müzesi

Kenan Yavuz Etnografya Müzesi, Bayburt il merkezine 48km uzaklıkta olan Beşpınar Köyü’nde, 4500 metrekare kapalı 10500 metrekare açık alan olmak üzere toplam 15000 metrekarelik alan üzerine inşa edilmiştir (Şekil 7). Müzenin yapımında kullanılan taş ve ahşap malzemeler çevre köylerde ki terk edilmiş harabe evlerden toplanmıştır. Kenan YAVUZ öncülüğünde 2013 yılında kuruluş çalışmaları başlatılmış ve 01-12-2019 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı Özel Müze statüsü kazanmıştır.

Müzedede, “Loru Han”, “Kapalı Sergi Salonları”, “Açık Sergi Alanları”, “Köy Evi”, “Su Değirmeni”, “Bezir Yağı Değirmeni”, “Amfi Tiyatro”, “Kütüphane/Toplantı Salonu”, “Geleneksel Çarşı”, “Köy Meydanı”, “Aşhane”, “Mescit”, “Gecekondu”, “Konak”, “Tandırılık”, “Kuş Evi”, “Geleneksel Çocuk Oyun Alanı”, “Çay Evi” ve “Seyir Terası” olmak üzere 19 bölüm bulunmaktadır. Müze bir anlatıcı nezaretinde gezilmektedir.

Şekil 7: Müzenin Görünüşü (Müze Arşivi, 2020)

1400 metrekarelik kapalı alana sahip olan Loru Han’ın inşası devam etmektedir. Loru Han, kendi içerisinde “Konaklama”, “Restoran”, “Otlukbeli Bahçesi”, “Gelin Direği”, “Taş Fırın”, “Depo Müze” bölümlerinden oluşmaktadır. Konaklama için hazırlanan odalar bölgenin kültürel dokusuyla uyumlu bir butik otel olarak, Restoran ise yöre yemeklerinin sunulacağı bir mekân olarak tasarlanmıştır. Otlukbeli Bahçesi içerisinde konaklama tesisinin açık hava etkinliklerini gerçekleştirmek için doğal gölet ve ahşap köprü inşa edilmiştir. Gelin Direği Platformu, Han’ın bahçesinde yapılan nikâh ve düğünlerde kullanmak için yöre geleneğini yansıtacak şekilde düzenlenmiştir. Taş Fırın, konaklayan misafirlere ve ziyaretçilere alternatif yöresel lezzetlerin sunulduğu yerdir. Aynı zamanda bir terasa sahiptir. Depo Müze ise dönemsel olarak sergilenen eserlerin muhafaza edildiği yerdir.

Kapalı Sergi Salonlarında Anadolu’nun geleneksel yaşamını temsil eden eserler sergilenmektedir. Açık Sergi Alanlarında ise köy yaşamından modern yaşama dönüşü temsil eden “Çini Maçın” ve “Kapı” sergileri yer almaktadır.

Köy evi, Anadolu insanının günlük yaşamını anlatan yerdir (Şekil 8, 9 ve 10). Bu ev Müze kurucusu Kenan YAVUZ’un doğup büyüdüğü ve beş kuşaktır ailesi tarafından kullanılan bir evdir.

Şekil 8: Köy Evi (Müze Arşivi, 2020)

Şekil 9: Köy Evi (iç mekân) (Müze Arşivi, 2020)

Şekil 10: Köy Evi (iç mekân)(Müze Arşivi, 2020)

Müzedeki yer alan Su Değirmeni bölgesinde bulunan Demiröz baraj gölü altından çıkarılarak müzeye taşınmıştır (Şekil 11).

Şekil 11: Su Değirmeni (Müze Arşivi, 2020)

Bayburt'ta üretilen keten bitkisinden elde edilen bezir yağı geçmişte sanayide, ilaç ve aydınlatma maddesi olarak kullanılmıştır. Müzede Bezir Yağı Değirmeni simüle edilerek sergilenmektedir (Şekil 12).

Şekil 12: Beziryağı Değirmeni (Müze Arşivi, 2020)

Yöre insanının sosyalleşmesi, yaşam kalitesini arttırmak ve gelen ziyaretçilerin keyifli vakit geçirmesi amacı ile inşa edilen Amfi Tiyatro bölümünde konser, sinema ve çeşitli etkinlikler yapılmaktadır.

Kütüphane / Toplantı Salonu bölümü Bayburt'un tarihi, kültürel ve edebiyat yaşamını anlatan kitapların yanı sıra Türk kimliğinin klasikleri olan fikir, roman ve çocuk masallarından oluşan bir kütüphanedir. Ayrıca bu mekân, toplantı salonu ve masal odası olarak da kullanılmaktadır.

Geleneksel Çarşı bölümü esnaf kültürünü ve zanaatkarları günümüze taşımak amacıyla yapılmıştır. Bu çarşıda terzi, ayakkabıcı, nalbant, demirci, köy kahvesi ve köy bakkalı bulunmaktadır (Şekil 13).

Şekil 13: Geleneksel Çarşı (Müze Arşivi, 2020)

Köy Meydanı, bir köyün sosyal yaşam alanıdır. Müzede yer alan köy meydanı bu kültürü yaşatmak amacıyla kurulmuştur (Şekil 14).

Şekil 14: Köy Meydanı (Müze Arşivi, 2020)

Aşhane bölümünde yöresel mutfak malzemeleri sergilenmekte, yöresel olarak hazırlanan ürünlerin de satışı yapılmaktadır (Şekil 15). Müze bünyesinde köyden kente göçü simgeleyen bir gecekondu da yer almaktadır (Şekil 16).

Şekil 15: Aşhane (Müze Arşivi, 2020)

Şekil 16: Gecekondu (Müze Arşivi, 2020)

Bayburt'un yöresel mimarisinden esinlenerek inşa edilen konak bölümü ise bir kültür ve yaşam merkezidir (Şekil 17). Konak, köyün bayramlaşma ve taziye yeri olarak ta kullanılmaktadır. Tandırlık, Anadolu evlerinin en sıcak bölümüdür. Ekmek yapımı için bir ocak bir fırın olarak kullanılmaktadır. Etkinlik yapılabilmesi için açık alanda inşa edilmiştir (Şekil 18). Ayrıca Bayburt'ta yaşayan endemik bir güvercin türünü tanıtmak için müzede bir Kuş Evi bulunmaktadır.

Şekil 17: Konak (Müze Arşivi, 2020)

Şekil 18:Tandırılık (Müze Arşivi, 2020)

Ziyaretçilerin ve yöredeki çocukların oynayıp eğleneceği bir mekân olarak Geleneksel Çocuk Oyun Alanı tasarlanmıştır. Müzede sosyal yaşamın önemli bir parçası olan toprak dam yani bir seyir terası vardır. Yöreyle ait ağız barı geleneği bu mekânda yaşatılmaktadır. Ağız barı; düğünlerde damat evinin toprak damında, erkeklerin müziksiz olarak söyleyip oynadıkları bir horondur.

Müzede dönemsel olarak yöreye ait Helva Şenliği, Tandır Ekmeği Şenliği, Bulgur Şenliği, Masal Festivali gibi aktiviteler düzenlenmektedir. Ayrıca, yörenin kadın ve çocuklarının katılımını teşvik edecek konser ve sinema geceleri düzenlenmektedir. Bu müze eski hayatı muhafaza edip, yeni hayatın içinde var olma görevini üstlenmiştir.

2.3. Beypazarı Anadolu Açık Hava Müzesi Yaşayan Köy

Müze, Beypazarı'nın Macun Mahallesi'nde yaklaşık 12000 metrekarelik arazi üzerine Anadolu'nun kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel mimariye sahip yapıları ve onların çevresinde şekillenen zengin kültürü sergileme ve yaşatma düşüncesiyle 2016 yılında Prof. Dr. Sema DEMİR tarafından kurulmuş bir açık hava müzesidir.

Yaşayan Köy Anadolu kültürünü sunmak amacıyla tasarlanmıştır. Müzede Anadolu'nun yedi bölgesinden 17. ve 20. yüzyıl dönemlerine ait konut mimarisini sergilenmektedir. Akdeniz Bölgesi konut mimarisini temsilen “Düğmeli Ev”, Karadeniz Bölgesi'ni temsilen “Gözdolma Ev”, İç Anadolu Bölgesi'ni temsilen “Ankara Evi” ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni temsilen “Kerpiç Ev” yer almaktadır (Şekil 19, 20, 21, 22).

Şekil 19: Düğmeli Ev tipi (Müze Arşivi, 2020)

Şekil 20: Göz dolma Ev tipi (Müze Arşivi, 2020)

Şekil 21: Ankara Bağ Evi tipi (Müze Arşivi, 2020)

Şekil 22: Kerpiç Ev tipi (Müze Arşivi, 2020)

Müze yerleşkesinde bu yapıların yanı sıra Çamaşırhane, Pekmezlik, Çarşı, Mahalle Fırını, Köy Çeşmesi, Mescit, Türbe gibi yapılar ile Köy Meydanı, Köy Bostanı ve Oyun Alanı da yer almaktadır (Şekil 23, 24). Müzede yer alan fırında ekşi maya ile oluşturulan yerel ekmekler yapılmaktadır (Şekil 25). Bostan, müzenin en önemli üretim alanıdır. Burada yetiştirilen sebze ve meyveler, müzenin yeme-içme ihtiyaçları için hizmet veren mutfaklarda kullanılmaktadır. Ayrıca, bostandan toplanan sebzelerle turşular, salçalar ve reçeller hazırlanmaktadır.

Şekil 23: Bostan (Müze Arşivi, 2020)

Şekil 24: Meydandan bir görüntü (Müze Arşivi, 2020)

Şekil 25: Taş Fırın (Müze Arşivi, 2020)

Müzede bilgilendirme iki türlü yapılmaktadır. Bunlardan ilki *Rehberler* aracılığıyla. Geleneksel kostümler giyen rehberler gezi boyunca ziyaretçilere eşlik etmektedir. Diğer yöntem ise *Radyo Tiyatrosu* yoluyla yapılan bilgilendirme. Radyo tiyatrosu tekniği ile evlerin içerisinde yer alan çeyiz sergisi, düğün gelenekleri hakkında bilgi verilmektedir.

Anadolu Çarşısı olarak düzenlenen çarşının yapımında eski Bursa çarşısı esas alınmıştır (Şekil 26). Bu çarşı içerisinde aynı zamanda hediyelik eşya dükkânları ve atölyeler bulunmaktadır. Bu dükkân ve atölyelerde geleneksel mesleklere ilişkin bir sergileme yapılmaktadır. Bunlar Ihlamur Baskı, Ebru Sanatı ve Bakır İşlemeciliğidir. Aynı zamanda ziyaretçiler bu el sanatlarını deneyimleyebilmektedir.

Şekil 26: Anadolu Çarşısı (Müze Arşivi, 2020)

Yaşayan Köy’de sürekli sergilerin yanı sıra dönemsel ve tematik etkinliklerde bulunmaktadır. Bu etkinliklerden “Yazmacılık” ve “Hikâye Anlatma Sanatlarına” ilişkin eğitim çalışmaları düzenlenmektedir. Ayrıca, ‘Hıdırellez’, ‘Anadolu’da Kışa Hazırlık’ temalı etkinlikler de yapılmaktadır.

Müzenin Oyun Alanı bölümünde, ‘Gıcındırık’, ‘Gıç Gıç’ gibi geleneksel oyunlar anlatılmakta, isteyen ziyaretçiler de bu oyunlara oyuncu olarak katılabilmektedir.

Müze alanı içerisinde tüm bunların yanı sıra bir de hayvanlar bulunmaktadır. Tavuk, kaz, ördek, tavus kuşu, oğlak, keçi ve kuzular müze bünyesinde beslenmektedir.

Müzedeki 5-12 yaş grubuna yönelik olarak da “Köyde Bir Gün” etkinliği düzenlenmektedir. Bu etkinlikte katılımcılar kendileri için hazırlanan kostümleri giyip bostandan sebze ve kümeslerden yumurta toplayarak güne başlamaktadırlar (Şekil 27). Aynı zamanda Anadolu’nun doğa ve hayvanlarla iç içe olan yaşam biçimine ilişkin birtakım pratikler de yapılmaktadır.

Şekil 27: “Köyde Bir Gün” etkinliğinden bir görüntü (Müze Arşivi, 2020)

Müze, ekonomik, çevresel ve kurumsal sürdürülebilir temeller üzerine kuruludur. Müzenin ekonomik sürdürülebilirliği müze giriş ücreti, hediyelik ürünler, bostanda üretilen sebzeler, yeme-içme hizmetleri, konaklama, uygulamalı tematik etkinlikler yoluyla sağlanır. Hediyelik ürünler arasında sepetler, seramik ve cam işi ürünler yer alır. Böylelikle müzede bir yandan özgün hediyeliklere yer verilirken diğer yandan el emeğine dayalı, küçük üretim yapan ustalara destek olunmaktadır. Geleneksel tarım uygulamalarının yer aldığı bostanda yerel tohum ve hayvansal gübre kullanılarak sürdürülebilir tarım ve çevre politikalarına katkıda bulunulur.

2.4. Aktopraklık Höyük Açık Hava Müzesi

İstanbul Üniversitesi ve Bursa Büyükşehir Belediyesi’nin destekleriyle kurulan müze, Aktopraklık sit alanı içerisinde yer almaktadır. 2004 yılında açılan müze, 2009 yılında Arkeopark Projesine dönüştürülmüştür. Avrupa’nın en büyük tarih öncesi parkı unvanına sahip bu alanda

bölgede yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkan Neolitik ve Kalkolitik dönemlere ait köy yaşamı buluntuları sergilenmektedir. Bölgenin tarih öncesinden günümüze kadar kültürel aşamaların tanıtıldığı müzede kurulum projesine, geleneksel değerlerin korunmasını ve aktarılmasını sağlamak amacıyla geleneksel bir köy oluşturulması da dâhil edilmiştir. Çevrede yer alan Eskikızılelma Köyündeki terk edilerek yıkılmaya bırakılmış konutlar yerinde belgelendikten sonra sökülerek müze alanında yeniden inşa edilmiştir (URL-3, Erişim Tarihi:11-02-2021).

Bu geleneksel köy müzenin ilgi odağıdır. Ziyaretçinin geçmiş ile bugün arasında bir bağ kurmasını sağlamak amacıyla inşa edilen bu geleneksel köyde, evlerin yanı sıra (Şekil 28, 29); Köy Kahvesi, Ahır, Odunluk, Su Değirmeni, Çeşme, Ekmek Fırını, Ambar, Demirci Atölyesi, Pekmezlik, Gelin Odası (Şekil 30), Dokuma Odası (Şekil 31) ve Mutfak (Şekil 32) gibi bölümler yer almaktadır (URL-3, Erişim Tarihi:11-02-2021).

Şekil 28: Köy Evi (URL-3, Erişim Tarihi: 11-02-2021)

Şekil 29: Köy Evi'nden bir görüntü (URL-3, Erişim Tarihi: 11-02-2021)

Şekil 30: Gelin Odası (URL-3, Erişim Tarihi: 11-02-2021)

Şekil 31: Dokuma Odası (URL-3, Erişim Tarihi: 11-02-2021)

Şekil 32: Mutfak (URL-3, Erişim Tarihi: 11-02-2021)

Sonuç ve Öneriler

Somut olmayan kültürel mirasın kapsamını toplumların yaşam biçimleri ile ortaya koydukları tüm kültürel birikimleri oluşturmaktadır. Bu anlamda yaşayan müzeler de toplumun kültürünü, yaşam biçimini olduğu gibi koruma altına almış ve her yaş grubundan ziyaretçiye bunu deneyimleyecek ortamlar yaratarak aktarmayı görev edinmiş müzelerdir. Böylelikle yaşayan müzeler kültürü koruyarak nesilden nesle taşımaya yardımcı olurken, aynı zamanda kültürü anlamada ve tanımada da eğitsel bir rol oynamaktadır. Yaşayan müzeler, ziyaretçilerini cansız manken ve mumyalar yerine rehberler eşliğinde karşılayıp ziyaretçide misafirlğe gitmiş hissi uyandırmaktadır. İnsanı ve sözü ön plana alan bir anlayış sergilemekte ve kültürün deneyimlenerek yaşatıldığı ve eğlenerek öğretildiği bir kültür merkezi görevi görmektedir.

Kültürel mirasın korunması ve aktarılması yaklaşımıyla ilk faaliyet gösteren Açık Hava Müzeleri'dir. Geleneksel mimariyi, yöre kültürünü ve yaşam biçimini anlatmak üzere açık alanda kurulu bu oluşumlarda "Yaşayan Köy" anlayışı ile geleneksel köy yaşamının ziyaretçilere yaşayarak aktarılması amaçlanmaktadır. Ziyaretçiler hayvan bakımı, çamaşır yıkama gibi günlük işleri ya da dokumacılık gibi el sanatlarını deneyimleyebilmektedir.

Çalışma kapsamına alınan, *Ankara Altınköy Açık Hava Müzesi*, *Kenan Yavuz Etnografya Müzesi*, *Beyazarı Anadolu Açık Hava Müzesi Yaşayan Köy* ve *Aktopraklık Höyük Açık Hava Müzesi*'nin incelenmesinden de anlaşılacağı gibi bu müzelerin her birinde tarım ve hayvancılık faaliyetleri, geleneksel mimarili evler, köy meydanı, köy çeşmesi, yine köy yaşantısı içerisinde yer alan değirmen ve tandırlık gibi mekanlar ile köyde sosyal yaşamın vazgeçilmezi olan bakkal ve köy kahvesi ortak sergileme ve deneyimleme unsurlarıdır. Ziyaretçiler bu kültürel ortama müzede geçirdikleri zaman içerisinde katılımcı bir şekilde dahil olmaktadır.

Ancak kültürel mirasın tanıtılması ve gelecek kuşaklara aktarılması yönünde faaliyet gösteren Yaşayan Köy Açık Hava Kültürel Miras Müzeleri'nin sayısı oldukça azdır. Anadolu

kültürünün kaybolmaması ve nesilden nesle aktarılması için bu tür müzelerin sayısının artırılması önemlidir.

Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk, 16-07-1921 tarihinde gerçekleştirilen Eğitim Kurultayı’nda öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmasında;

“ Şimdiye dek sürüp gelen okuma ve yetiştirme yanlışlıklarının ulusumuzun gerilemesinde en önemli nedenlerden biri olduğu kanısındayım. Onun için bir ulusal eğitim izlencesinden söz ederken eski çağdaki asılsız uydurmalarından, yaradılışımıza hiç de uymayan yabancı düşüncelerden, Doğu’dan ve Batı’dan gelebilen bütün etkilerden tümüyle uzak, ulusal kişiliğimiz ve tarihimizle uyumlu bir kültürü kastediyorum. Çünkü ulusal dehamızın tam olarak, gerçekten gelişmesi ancak böyle bir kültürle sağlanabilecektir. Rasgele bir yabancı kültürü benimsemek, şimdiye dek uygulanıp durulanan yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçlarını yineletmekten başka işe yaramaz.” sözleriyle bir milletin devamlılığını sağlamak için tarihini, kültürünü ve atalarını tanımmasının ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır (URL-4, Erişim Tarihi: 02-04-2021).

Bu bağlamda, Yaşayan Kültürel Miras Müzeleri’nin kurulması kültürün gelecek nesillere aktarılması açısından oldukça önemli olup, bu yönde atılan her adım ve gösterilen her çaba da değerlidir.

Kaynaklar

MACLEAN, T. (1998). “The Making of Public History: A Comparative Study of Skansen Open Air Museum, Sweden; Colonial Williamsburg, Virginia; and the Fortress of Louisbourg National Historic Site, Nova Scotia”, *Material History Review*, Vol:47(Spring), p.21-32.

OĞUZ, Ö. (2003). “Türkiye’de Halkbilimi Müzeciliği ve Sorunları Sempozyumu” (Açılış Bildirisi), Türkiye’de Halkbilimi Müzeciliği ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri”, s. 11-14, *Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi (THBMER) Yayınları*

TEZCAN AKMEHMET, K. (2017). “Yaşayan Müze Kavramı Üzerine Bir İnceleme”. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 12(2), 1-16

YENİGÜL, S. B. ve SİLAV, M. (2019). “Ankara Altınköy Açık Hava Müzesi: Kentte Köyü Yaşamak”. *İdil*, (56), 525-534.

İnternet Kaynakları

URL-1: <https://www.unesco.org.tr>- Erişim tarihi: 24-01-2021

URL-2: <https://www.skansen.se/en/stenstugan>- Erişim tarihi: 01-02-2021

URL-3: <https://www.bursamuze.com/arkeopark-acik-hava-muzesi-513/>- Erişim Tarihi: 11-02-2021

URL-4:http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/ataturk_ogretmen.php- Erişim Tarihi: 02-04-2021